

1. A Wilde testvérek szülei: Wilde Richard és Somlyáki Rozália, mögöttük Somlyáki Julianna. © Kahler Ilona Márta

Kahler Frigyes¹

EMLÉKTÖREDÉKEK A WILDE TESTVÉREKRŐL²

Az én nagymamám Rothauser Sándorné Stadler Emma első unokatestvére a Wilde testvéreknek, mert Somlyáki Julianna, az én dédanyám, és a Wilde testvérek édesanyja, Somlyáki Róza³ testvérek voltak. (1. kép) A Wilde testvérek közül kettővel találkoztam, a Margit nénivel⁴ meg a Feri bácsival,⁵ hiszen János (2. kép) már rég

¹ Dr. Kahler Frigyes 1942. szeptember 12-én született Mátészalkán. 1960-ban érettségizett, Szegeden szerzett jogász diplomát 1965-ben. 1968 januárjától bíró a Hajdúböszörményi Városi Bíróságon, a Debreceni Városi Bíróságon, majd a Hajdú-Bihar Megyei Bíróságon. 1987-től a Heves Megyei Bíróság elnökhelyettese, 1991-től az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetője, 1994 júliusától a Veszprém Megyei Bíróság bírója, majd 1997-től Büntető Kollégiumának vezetője. 2012-től nyugdíjas. Időközben 1977-ben Debrecenben történelem szakon diplomázott, majd 1978-ban megvédte bölcsészdoktori értekezését. 1981-től római jogot és jogtörténetet oktatott a miskolci egyetemen, majd az ELTE és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogtudományi karán. 1989. szeptember 1-től egyetemi docens. A nyolcvanas évek végétől tudományos érdeklődése a diktatúrák jogi berendezkedése és jogalkalmazása felé fordult. Az 1989. április 14-én minisztertanácsi határozattal létrehozott jogász-történész bizottság tagja, 1991. január 1. napjától az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetője. Az Antall-kormány által 1993-ban létrehozott, a kommunizmus bűneit vizsgáló Történelmi Tényfeltáró Bizottság elnöke. A Mindszenty boldoggá avatási ügy történész szakértője (1995). Fontosabb kötetei: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Budapest, 1993.; *Kinek a forradalma?* Budapest, 1997. (társszerző: M. Kiss Sándor); *A Brusznyai-per*. 2. jav. kiad. Budapest, 2001.; *A főcsapás iránya Esztergom: Mindszenty bíboros pere*. Budapest, 1998); *III/III-as történelmi olvasókönyv*. I–III. Budapest, 2001–2005.; *Szemtől szemben a múlttal*. Szentendre-Győr, 1999; „Mától kezdve lövünk”. *Tíz év után a sortűzekről*. Budapest, 2003. (társszerző: M. Kiss Sándor).

² Szerkesztette Markója Csilla (ELKH BTK MI), lábjegyzetekkel ellátta Bardoly István.

³ Wilde Richárdné szül. Somjádi Rozália (1854–1928), Wilde János, Margit és Ferenc édesanyja. A Wilde testvérekről ld.: *Wilde János és a bécsi iskola*. I–IV. Szerk. Markója Csilla, Bardoly István. *Enigma*, 21. 2015. No 83., 84., 85. és 22. 2016. No 86.

⁴ Wilde Margit (1880–1955) tanítónő, polgári iskolai tanár. 1912-től nyugdíjazásáig a Fővárosi Pedagógiai Szemináriumban és gyakorlóiskolájában tanított beszéd- és értelemgyakorlatot, földrajzot, német nyelvet. 1915-től volt tagja a Magyar Filozófiai Társaságnak.

⁵ Wilde Ferenc (1887–1968) jogász, tanár, műgyűjtő. Tanári munkája mellett a Budapesti Tudományegyetem jogi karán 1917-ben szerzett doktorátust. 1919. március 26-án Lukács György népbiztos a Műkincseket Társadalmasító Bizottság jegyzőkönyvvezetőjévé nevezte ki, majd Pogány Kálmán ezredparancsnokságán volt írnok. Emiatt 1919. szeptember 1-én tanári állásából felfüggesztették, és 1924. december 18-án nyugdíjazták. Magántanítványok oktatásából tartotta fenn magát,

2. Portré Wilde Jánosról. Trude Geiringer, Dora Horovitz Stúdió felvétele, Bécs
© Kahler Ilona Márta

199/1891

Keresztelttek anyakönyve. Szécsény

Keresztelés időpontja	Keresztelés év. hónap. nap	Keresztelés helye	A kereszteltnek			A keresztség anyakönyvi nyilvántartásának helye	Lelkesítő pásztor	A keresztség helye	A keresztség időpontja	A keresztség anyakönyvi nyilvántartásának helye	Esztervénysík
			néve	neme	Állapota						
1896	3	4	Maria	-	no ^o szeged	Szécsény	Dr. János	Szécsény	1896. máj. 28.	Szécsény	Hollósi Anna, Szécsény, Ungvári János
1897	máj. 28	4	Mária	-	no ^o szeged	Szécsény	Dr. János	Szécsény	1897. máj. 28.	Szécsény	Hollósi Anna, Szécsény, Ungvári János
1898	2	4	János	fiú	szeged	Szécsény	Dr. János	Szécsény	1898. máj. 28.	Szécsény	Hollósi Anna, Szécsény, Ungvári János

3. Wilde János anyakönyvi bejegyzése

kint volt Angliában⁶ és a negyedik testvérük pedig ugyancsak régen meghalt.⁷ (3. kép) Csak a szobrát láttam, amit Ferenczy Béni alkotott.⁸

Olyan 5-6 éves voltam, amikor nagymama elvitt először rokonlátogatóba. Ők Pesten laktak, mi pedig vidéken, évente kb. 2 alkalommal mentünk fel Pestre. A nagymamám akkor mindig magával vitt és általában a nagymama húgával, Brunner Józsefné Stadler Irmával mentünk át Feri bácsiékhoz. Ami úgy gyerekként megmaradt ezekből a látogatásokból, az a teázás, ami szertartásosan folyt le aprósüteménnyel, meg a szivarfüst illata.

Az érettségi után is jártam ott, amikor már megkaptam a Szegedi Egyetemtől a felvételtől szóló értesítést. Akkor voltam fent először egyedül a Feri bácsinál, már hogy milyen körülmények között, arra nem emlékszem. Akkor részletesen kikérdezett a pályámról, az elképzeléseimről, erről beszélgettünk egy jó óra hosszat. Ez volt az egyik.

A másik az már részletesebb volt, az volt 1964-ben, néhány évvel a Feri bácsi halála előtt. Akkor negyedéves joghallgató voltam. Kérdezte, hogy miről írtam a

de ő intézte Ferenczy Béni és Noémi munkáinak eladását is. 1929-től azonban ismét taníthatott elemi iskolában; 1940. augusztus 1-ével elemi iskolai igazgatóvá léptették elő, ahogy írta „iskola nélküli igazgatói fizetést élvezek”.

⁶ Wilde János (1891–1970) művészettörténész. 1909–1913 majd 1915–1917 között Budapesten és Bécsben tanult művészettörténetet. 1918-ban doktorált Max Dvořáknál. A Tanácsköztársaság idején a Művészeti Direktórium tagja volt, s egyetemi tanárrá is kinevezték. 1920-ban Bécsbe távozott, ahol 1923–1938 között a Kunsthistorisches Museum munkatársa volt. 1939-ben Londonba emigrált felesége (Gyárfás Ilona) zsidó származása miatt. Előbb a National Gallery, majd 1947-től a Courtauld Institute munkatársa lett, a University of London professzora, a Royal Society tagja. Életről és munkásságáról ld.: Markója Csilla: János (Johannes) Wilde and Max Dvořák. *Journal of Art Historiography*, 2017. Winter.

⁷ Wilde Pál (1882–1903).

⁸ Ferenczy Béni (1890–1967) szobrászművész, Wilde bensőséges barátja 1918-ban készített bronz portrójáról van szó, amely Szentendrán a Ferenczy Múzeum gyűjteményében található.

4. Ferenczy Béni alkotása Wilde Richardról, előlap © Kahler Ilona Márta

szakdolgozatot, mondtam, hogy római jogból. Ez nagyon tetszett neki és kérte, hogy hagyjak nála egy példányt. Mivel elég sok latin szöveg fordítás, meg elemzés volt benne, át akarta nézni. Akkor már elég nehezen olvasott, csak nagyítóval tudott már olvasni, a sok dioptriás szemüveg se sokat segített. Akkor átnézte a szakdolgozatot, nagyon tetszett neki.

Akkor én már komolyabban foglalkoztam numizmatikával, ezért a római kor művészeti vonatkozásairól beszélt Feri bácsi és kaptam tőle egy elég vaskos kötetet, most is itt van a könyvtárban, a kontorniát érmekről.⁹

Akkor esett szó bővebben Ferenczy Béniről és az ikertestvéréről, Noémiről, akinek két gyönyörű nagy gobelinje volt a szobában felakasztva és kaptam tőle egy érmet, amit Ferenczy Béni az ő édesapjáról, Wilde Richardról készített.¹⁰ (4-5. kép)

⁹ Bronz medalionokhoz hasonló nagyságú, főként a 4. században készült római érmek.

¹⁰ Wilde Richárd (1840-1912). Ferenczy Béni: *Wilde Richárd, Wilde János édesapja*, 1928. Ld.: *Wilde*

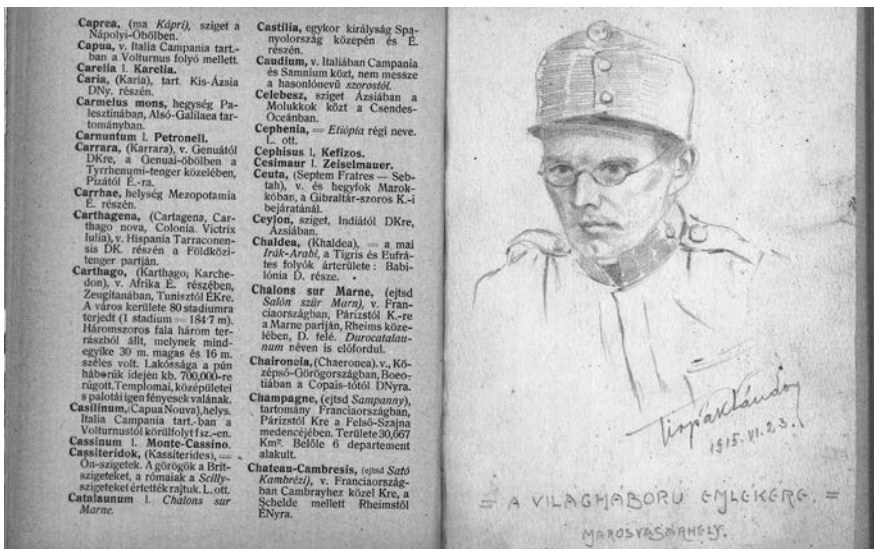

5. Ferenczy Béni alkotása Wilde Richardról, hátlap © Kahler Ilona Márta

A hátlapján egy vándorlegény van, ahogy indul a hegyekből a nagyvilágba, nagyon szép megfogalmazás a vándor művésziparosok akkori működéséről, akiknek be kellett járniuk Európát, hogy mesterek legyenek, mint az én dédapám is tette, Stadler Sámuel. Ez az érem benne is van minden komolyabb Ferenczy Béni katalógusban. A mai napig megvan nálam, egy csodálatosan barna patinázott érem. A kisplasztikáit is végignéztük és gyönyörködtem bennük, különleges dolog volt.

Kaptam akkor egy fényképet is, ami egy első világháborús katonakép. Középen van Feri bácsi, szemüveges fiatalember, a többi személyt nem ismerem. Feri bácsitól kaptam még egy rajzot, amit valamelyik barátja készített, azt hiszem szignálta is, egy ceruzarajzot, nagyon élethű. (6. kép)

Az egyik szobája csak könyvespolcokkal volt tele, több ezer kötet volt ezeken a könyvespolcokon elhelyezve. Feri bácsi akkor már elég nehezen olvasott, mint mondtam, a szeme nagyon rossz volt, de még mindig különböző művészettörténeti szakfolyóiratok jártak hozzá, angol és német nyelvűek is, amíg bírta a szeme, azokkal

6. Tirpák Sándor rajza katonatársáról, Wilde Ferencről

© Kahler Ilona Márta

7. Wilde Ferenc (jobb oldalon hátul) katonatársakkal.

© Kahler Ilona Márta

1755

**Wilde Ferenc, Wilde János és felesége sz. Gyártság Júlia (London), mint fivéréi és sógor-
nője, Brunner Józsefné sz. Stadler Irma unokanővére és Jancsó Ilona hűséges barátinője, mély tód-
dalommal jelentik, hogy**

Wilde Margit
 a volt Föv. Pedagógiai Szeminárium ny. tanárnője

1955 június hó 20-án, hajnali 3 órakor, életének 78-ik évében meghalt.
 Temetése folyó hó 23-án, csütörtökön délután 3 órakor lesz a X. ker. Új Kősztemető halottas-
 házából a rom. kat. egyház szertartása szerint.
 Az engedélyes személedíjazatot folyó hó 24-én, pénteken reggel 1/2 9 órakor mutatattuk
 be a Krisztus Király egyházközség plébániatemplomában (Reviczky-utca és Szentkirályi-u. sarok).

Budapest, 1955 június hó 21-én.

DRÁGA JÓ MARCIKA, ISTEN VELED!

Lakás: VIII., Makarenkó-u. 27.

Felírói nyomasztó telepe -- Rp. IX., Szamsuly-u. 88

8. Wilde Margit gyászjelentése

foglalkozott. Egy igazi századfordulós értelmiségi attitűdöt őrzött, ezeknek az embe-
reknek a magatartása, mozgása, viselkedése jellemezte, kb. ez volt Feri bácsi. (7. kép)

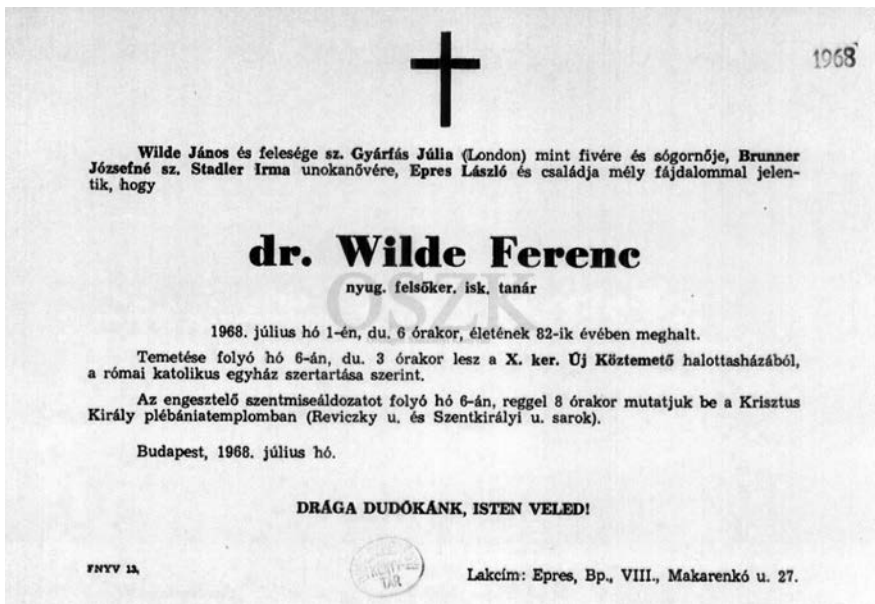
A testvérek közötti levelezésből, naplóból, amit most olvastunk,¹¹ számomra az
derül ki, hogy Budapest 1944-es ostroma idején hallatlan nagy baráti társaság vette
őket körbe. Erről nagyon kevés a személyes élményem. Az biztos, hogy Kodályékkal
jóban voltak, az akkoriak közül, Ferenczyékkel talán a legjobban, és igazából egy
szélesebb kör, ami nem náluk jött össze, inkább Ferenczyéknél vagy Kodályéknál, de
ők ott mindig megjelentek a Margit nénivel és ebben a körben éltek tulajdonképpen,
ez volt a mindennapjaiknak a természetes közege.

Feri bácsinak volt egy barátnője, egy tanárnő, csak ők nem laktak együtt. Oda eljárt
a Feri bácsi, meg különböző helyekre, operába, színházba, egyéb kiállításokra ez a
barátnő járt el vele gyakran, Feri bácsi nem volt teljesen magányos férfi, csak nem
éltek egy háztartásban. Ha jól emlékszem, valamilyen Klárikának hívták.

A Margit néniről nem tudok, mert én 13 éves voltam, amikor a Margit néni
meghalt, ő korábban halt meg, 55-ben. (8-9. kép)

Arról hallottam, hogy Feri bácsi 1919-ben elvállalt valamilyen műkincs leltározási
állást,¹² aztán emiatt fegyelmet kapott, akkor nem taníthatott egy ideig. Később

¹¹ Ld. a Wilde-testvérek Budapest ostromáról írt levél-naplóit. In: *Wilde János és a bécsi iskola*. IV. Szerk. Markója Csilla, Bardoly István. *Enigma*, 22. 2016. No 86.

9. Wilde Ferenc gyászjelentése

elemi iskolában taníthatott, meg magántanítványai voltak latin és görög nyelvből, erről néhány szó esett, de családi szinten ezzel nem foglalkozott senki.

1944-ben biztosan nem iskolai munkakörben dolgozott, de hogy milyen hivatalba járt,¹³ azt nem tudom.

Igazából benyomásaim maradtak csak róla. Egy nagyon szerethető, nagyon művelt, nagyon megfontolt ember képe van előttem, akire szívesen emlékezem vissza. Mindig szeretetteljes volt velem, érdeklődő, azon néhány alkalommal is, amikor személyesen találkoztunk.

Ők egyébként az unokatestvérekkel, így Irma tantival¹⁴ is rendszeres, heti kapcsolatban voltak. Ezt onnan tudom, hogy Irma tanti meg nagymama viszont

¹² 1919. március 22-én Lukács György helyettes közoktatásügyi népbiztos a Pogány Kálmán vezette *Műkincseket Társadalmisító Bizottság* tagjává nevezte ki Antal Frigyes, Kenczler Hugót és Wilde Jánost, majd 1919. március 26-án Csányi Károlyt, Csermelyi Sándort, Hoffmann Edithet, Layer Károlyt és Takács Zoltánt, illetve jegyzőkönyvvezetővé Wilde Ferencet. Április 23-a után a Bizottság vezetője Kenczler Hugó lett. Egyben megbízást adott „a budapesti és vidéki magánosok és különböző jogi személyek tulajdonában levő muzeális becsű műtárgyak zár alá vételére, illetőleg közgyűjteménybe való elszállítására.”

¹³ Wilde Ferenc hivatala ekkor a VII. Hernád u. 3. szám alatti Polgári fiúiskola épületében volt, ahová 1942-ben a Hernád u. 52-ből (Peterdy u. 19.) a Polgári leányiskola is átköltözött. 1944. április elején a hivatal a Hernád u. 52-be költözött. Ld. részletesen: *Wilde János és a bécsi iskola* IV. 2016. i. m.

¹⁴ Brunner Józsefné Stadler Irma, a Wilde testvérek unokatestvére.

10. Dr. Kahler Frigyes, Brunner Józsefné (Stadler Irma), Kahler Frigyesné (Rothauszer Márta) 1960 körül © Kahler Ilona Márta

levelezett elég sűrűn és az Irma tanti mindig írta, hogy a Ferieknél fent volt, jól vannak, vagy ha valami bajuk volt, azt írta meg, hogy betegek voltak, az Irma tanti intézett nekik kisebb-nagyobb bevásárlásokat is.

Irma tantiék a bombázás idején a teljes vagyonukat odabízták a Wilde testvérekre.

Mi is többször úgy mentünk fel, hogy nagymama, Irma tanti meg én. Irma tanti szinte heti kapcsolatban volt a Feri bácsival.

A Wilde testvéreket pezsgő szellemi közeg vette körbe. Olyan segítőkészséggel és nyitottsággal voltak a barátok, ismerősök iránt, ami komoly bizalmat feltételez. Szolidaritást és önzetlen segítséget.

Egyébként akkor ez egy nagyon élő dolog volt. Irma tanti meg nagymama között is. Irma tantinak az első férje a Jóska bácsi (Brunner József)¹⁵ nagyon súlyos cukorbeteg volt. Közvetlen háború után vagyunk, alig lehet élelmet kapni. Nagymama kéthetente küldte például a juhsajtós ládát, mert azt ehetett, ő hajtotta fel a Jóska bácsinak a kosztját, ami természetes volt.

A háború is, meg utána az államosítás borzasztó nehéz, és mindenféle szempontból kiszolgáltatott időszak volt. Irma tantiék is minden vagyonukat elvesztették. A gödöllői mozit, meg a Jóska bácsinak a kárpitos üzetét. (10. kép)

Ami megmaradt, az Pest mellett egy kert egy nyaraló házzal, abban én is voltam több nyáron, egy óriási nagy kajszibarackfa volt az udvaron. Azt tudom, hogy ez megmaradt, azt az Irma néni adta el a Jóska bácsi halála után és abból éldegélt úgy, ahogy. Irma néninek nem volt akkor állása. Ő varrónő volt egyébként, Párizsban tanult, Jóska bácsi meg ott volt kárpitos tanuló, akkor már volt segédlevele, továbbképzésen volt ott, így ismerkedtek meg.

¹⁵ Brunner József kárpitoskellék, textil, zsák-zsineg és ponyvakereskedő. Üzlete: VII., Klauzál u 9. szám alatt volt.